

Krzysztof T. Konecki

"Analiza ramowa. Esej z organizacji doświadczenia", Erving Goffman, tł. Stanisław Burdziej, Kraków 2010 : [recenzja]

Kultura i Wychowanie 4, 176-179

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzja z książki Ervinga Goffmana *Analiza ramowa. Esej z organizacji doświadczenia*

Zakład Wydawniczy „Nomos”, tłumaczenie Stanisław Burdziej, Kraków. (recenzja)

Krzysztof T. Konecki

Łódź, Polska

konecki@uni.lodz.pl

Słowa kluczowe: socjologia interakcji, analiza ramowa, Erving Goffman, tłumaczenie

Erving Goffman jest z pewnością jednym z najważniejszych socjologów tworzących w XX wieku. Wywarł olbrzymi wpływ na rozwój socjologii, a w szczególności socjologii interakcjonistycznej. Jest twórcą koncepcji dramaturgicznej, zgodnie z którą przy pomocy pojęć i metafor z obszaru teatru ukazuje kondycję natury ludzkiej, wplątanej w ciągłą autoprezentację i uwikłania sytuacyjne. Po raz pierwszy w historii socjologii w takim stopniu zwątpiono w koncepcję tożsamości jednostki. Dramaturgizm stał się klasyką w teorii socjologicznej i wywarł wpływ także na całą humanistyczną myśl inspirowaną socjologicznie.

E. Goffman jest też twórcą koncepcji rytuału interakcyjnego. Ona z kolei otworzyła możliwości formalnej analizy interakcji w powiązaniu z uwarunkowaniami społecznymi. Goffman kontynuuje tutaj tradycję socjologii formalnej G. Simmla i socjologizmu E. Durkheima. Powitania, pożegnania,

Krzysztof T. Konecki, Profesor, kierownik Katedry Socjologii Organizacji i Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego. Członek Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego oraz Prezydium Komitetu Socjologii Polskiej Akademii Nauk.

przeprosiny mają swoją strukturę i pełnią określoną funkcję w utrzymywaniu ładu interakcyjnego. Koncepcja ta pogłębia jeszcze zwątpienie w sens poszukiwania i analizy „tożsamości” jednostki, przekierowując zainteresowania teoretyczne na analizę „twarzy”, to jest pewnej społecznej wartości, podlegającej ocenom innych, bronionej i chronionej przez jednostkę oraz innych partnerów interakcji w celu jej zachowania, ale także i zachowania ładu interakcyjnego.

Omawiana tutaj książka *Frame Analysis*¹, która została przetłumaczona na język polski, jest najważniejszą pracą wybitnego kanadyjskiego socjologa. Jest to pogłębiona analiza ludzkiego doświadczenia w powiązaniu z uczestnictwem w interakcjach. Praca jest niezwykle obszerna, liczy około 600 stron w oryginale i 465 w wydaniu polskim, zawiera czternaście rozdziałów wraz z konkluzjami oraz indeksem. Praca ta zajmuje się podstawowymi zagadnieniami socjologii, np. odpowiedzią na pytania, jak powstaje „definicja sytuacji” i czego jest wynikiem. Dobrze się stało, że została ona przetłumaczona na język polski, należy bowiem do kanonu socjologicznego, jest kwintesencją dorobku teoretycznego Ervinga Goffmana, klasyka socjologii.

W oryginale nie czyta się tej książki łatwo – tym bardziej należy podziwiać tłumacza, który podjął się przekładu tak obszernej pracy. Można mieć

¹ Oryginalne wydanie: Goffman E. (1974), *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*, New York.

oczywiście pewne wątpliwości co do tłumaczenia pewnych terminów na język polski (np. *keying* – transpozycja, *design* – wzór), tym niemniej ich oryginalny sens został w pełni oddany. Inne terminy wydają się być przetłumaczone poprawnie (np. *fabrications* – fabrykacje, *keys* – klucze), choć do przekładu pewnych słów czy zwrotów można mieć wątpliwości, o czym w dalszej części recenzji. Nie są to jednak błędy tłumaczeniowe, ale pewne nieścisłości.

W Polsce obserwujemy ostatnio przyspieszoną lekcję socjologii goffmanowskiej. Tłumaczy się jego prace, które uzupełniają poważną lukę literaturową klasyki światowej nieprzełożonej jeszcze na język polski. Praca *Analiza ramowa* jest znakomitą kontynuacją tych przedsięwzięć, bowiem – podkreślam to raz jeszcze – jest najważniejszą teoretyczną pracą Ervinga Goffmana.

W omawianej książce Goffman teoretyzuje, inspirując się klasyką socjologiczną, a szczególnie socjologią E. Durkheima. Doświadczenie świata ma podstawę społeczną. Ludzie interpretują wydarzenia za pomocą pewnych kategorii, ujmują je w pewną ramę. Ramy pierwotne konkretnej grupy społecznej stanowią o jej kulturze, ponieważ klasyfikacje i relacje pomiędzy tymi klasyfikacjami umożliwiają interpretację świata. Mimo że rama nie jest wyraźnie zdefiniowana przez Goffmana, to jej metaforyczne odniesienia pozwalają nam zrozumieć schemat, przy pomocy którego definiujemy sytuacje. Rama jest „obwódka” pewnego pasma doświadczenia zdarzeń. Ramy pozwalają nam rozumieć doświadczenia, jest ich wiele, choć kilka z nich ma podstawowe znaczenie. Tak jak ramy obrazów malarskich pozwalają nam koncentrować się na tym, co wewnątrz obrazu, tak

ramy doświadczenia pozwalają nam je rozumieć i organizować.

Poniżej przedstawię w wielkim skrócie koncepcję analizy ramowej zaproponowanej w omawianej pracy. Ma ona nie tylko implikacje socjologiczne czy antropologiczne, ale również filozoficzne, bowiem dotyczy sposobu poznawania świata.

Goffman wyróżnił ramy pierwotne, które są podstawowe dla naszego doświadczenia świata. Nie ma nic wcześniejszego od nich, nie są one poprzedzone kulturowymi konstruktami. Ludzie rozróżniają w tym kontekście ramy naturalne i ramy społeczne. Ramy naturalne są zakotwiczone w fizycznych obiektach, takich jak ciało, środowisko naturalne, obiekty, zdarzenia naturalne, np. katastrofy przyrodnicze. Natomiast ramy społeczne są zakotwiczone w środowisku społecznym i są pochodną planowych działań człowieka. Ramy mają swoje reguły wyznaczające to, co jest wewnątrz ramy, oraz to, co jest z niej wykluczone. Jednak ludzie nie działają w konkretnej sytuacji, używając tylko jednej ramy, stosują ich wiele, co powoduje olbrzymią komplikację ludzkiego doświadczenia, ale również skłania do badań i analizy tego zjawiska.

Goffmana interesuje mikrosocjologiczny wymiar definiowania sytuacji, choć ramy mają pochodzenie społeczne i są społecznie sankcjonowane. Ludzie manipulują zdarzeniami, definicjami sytuacji, stosując określone ramy i zabiegi na nich. Ramy są permanentnie przekształcane. Może być to wykonane przy pomocy tzw. kluczy, a zjawisko to Goffmann nazywa „przykładaniem klucza” (rozd. 3 – *Klucze i transpozycje*, w oryginale – *Keys and Keyings*, zatem w tłumaczeniu powinno być raczej *Klucze i przykładanie klucza*, co jest bliższe znaczeniowo temu działaniu). Klucz jest to zbiór reguł, przy pomocy których określone działanie, pozostające

w ramie pierwotnej, zostaje przekształcone w inne na podobieństwo pierwszej interpretacji, lecz już jest widziane przez uczestników interakcji jako coś zupełnie odmiennego. Na przykład przedstawienie teatralne o rodzinie może być przyłożeniem klucza do życia prawdziwej rodziny, aktywność sportowa może być kluczem przyłożonym do pierwotnych działań, takich jak bieganie, walka itp. Postrzegamy ramy pierwotne jako bardziej prawdziwe od tych przekształconych i to „kontinuum prawdziwości” zmierza w kierunku wielkiego zwątpienia na samym końcu przekształceń, gdy jesteśmy już bardzo daleko od ramy pierwotnej, którą mogliśmy wielokrotnie przeobrazić. „Obwódka” ramy przypomina nam jednak ciągle o podstawowym znaczeniu/definicji sytuacji danego zdarzenia. Ciągłe przykładanie nowych kluczy powoduje „nawarstwianie” doświadczeń. Definicja sytuacji jest zatem niejednorodna i skomplikowana, jest często wynikiem nałożonych na siebie wielu ram.

Następnym sposobem przekształcania ram są „fabrykacje” (rozdz. 4 – *Wzory i fabrykacje*). Chodzi tutaj o sfabrykowanie wrażenia, że to, co się dzieje, ma inne znaczenie, niż faktycznie jest mu przypisywane przez autorów fabrykacji. Są to zazwyczaj manipulacje i „kierowanie wrażeniami” w taki sposób, by odbiorcę komunikatów wprowadzić w błąd. Istnieje zatem ukryta rama, która jest przykryta ramą formalnie i w otwartym kontekście świadomości realizowaną i unaocznianą publiczności.

Doświadczenie ludzkie jest zatem pochodną ram pierwotnych nakładanych przez jednostki na dane interakcje, ale także kolejnego i wielokrotnego przykładania kluczy, których pochodną są „nawarstwienia”, oraz ostatecznie manipulacji wrażeniami, czyli „fabrykacji”. To, co tutaj jest

niezwykle ważną refleksją teoretyczną Ervinga Goffmana, to stwierdzenie, że można przykładać nieskończenie wiele kluczy do ramy pierwotnej, że można przekształcać rzeczywistość wielokrotnie. Dlatego też jest ona w doświadczeniu jednostki tak skomplikowana, choć jest przez nią właśnie konstruowana.

Kiedy rzeczywistość jest już wielokrotnie przekształcona i z trudem rozpoznajemy ramę pierwotną, istnieje możliwość powrotu do jej źródeł. Jednostki mogą pracować w interakcji nad przywróceniem ramy pierwotnej i anulowaniem nawarstwień, które w interakcji się pojawiły. Jeśli jednostki żartowały, mogą w pewnym momencie stwierdzić: „A teraz porozmawiajmy poważnie”, by w ten sposób wrócić do ramy pierwotnej. Nie wyklucza to naturalnie możliwości zwrócenia się znowu w stronę przyłożenia klucza do wspomnianej ramy pierwotnej i rozpoczęcia procesu przekształceń od nowa.

Często jednostki funkcjonują w interakcji w „fałszywej ramie”, np. kiedy nie znają się na jakimś zagadnieniu, popełniły błąd w rozpoznaniu jakiejś wskazówki bądź w wyniku negocjacji zostały do czegoś przekonane. Fałszywa rama może być podstawą interakcji, nawet długotrwałych. Po pewnym czasie może jednak dojść do „oczyszczenia ramy” i partnerzy interakcji starają się wtedy wskazać na niewłaściwe odczytanie wskazówek dotyczących aktualnie podtrzymywanej ramy. Jednostki są podatne na przyjęcie fałszywej ramy, bowiem przejawiają chęć nawiązania i podtrzymania interakcji za wszelką cenę. Podstawą zbudowania interakcji jest zaufanie, dlatego też musi być ono często założone, by interakcja miała szanse dojścia do skutku (zob. rozdz. 12 – *Wrażliwość doświadczenia*).

Goffman, oprócz „ramowego” doświadczania rzeczywistości przez jednostkę, pokazuje także to, co dzieje się poza ramą, jak również sytuację, kiedy nieoczekiwanie rama zostaje rozbita (rozdz. 7 – *Czynności pozaramowe*, w oryginale – *Out-of-frame activity*, zatem w tłumaczeniu powinno być raczej *Działanie pozaramowe*, bowiem chodzi tutaj o pewne świadome działanie, np. lekceważenie czy dystansowanie się; rozdz. 10 – *Rozbicie ramy*, w oryginale mamy *Breaking frame* – raczej chodzi tutaj o „rozbijanie ramy”, a zatem o proces, a nie o sam fakt rozbicia). Jego koncepcja analizy ramowej jest rozbudowana i wszelkie ścieżki logicznie z niej wywiedzione są opracowane i zintegrowane.

Olbrzymim osiągnięciem teoretycznym Ervinga Goffmana w omawianej pracy jest pokazanie procesu zwanego „nakładaniem ramy”. Wyjaśnia on nam, w jaki sposób jest organizowane doświadczenie ludzkie w interakcjach. Goffman pokazuje, iż ramy są przez ludzi już zastane i „otrzymane” od kultury i społeczeństwa, natomiast sama organizacja ich wykorzystania jest konstruowana w procesie interakcji i w zasadzie nie podlega ograniczeniom, choć pewne strukturalne uwarunkowania istnieją. Pokazanie tej komplikacji organizowania ludzkiego doświadczenia jest bez precedensu w literaturze socjologicznej i antropologicznej.

Praca i koncepcja „analizy ramowej” otworzyła nowy kierunek badań i analiz w socjologii i antropologii, a także psychologii społecznej. Sytuacyjny obraz jednostki ludzkiej jako determinowanej w swym działaniu warunkami sytuacji zostaje przewyżniony koncepcją ramy, która ma pochodzenie społeczne i kulturowe.

Książka ta uzupełnia znacząco lukę w literaturze socjologicznej i antropologicznej. Koncepcja analizy ramowej wydaje się niezbędna

w studiowaniu przedmiotu „współczesne teorie socjologiczne”. Ponadto tam, gdzie niezbędne jest studiowanie i wyjaśnianie zjawisk dwuznacznych i wieloznacznych interpretacji rzeczywistości, praca ta dostarcza znakomitych narzędzi analizy. Książka może być z powodzeniem potraktowana jako podręcznik pomocniczy do studiowania socjologii, etnologii, psychologii społecznej, kryminologii i pedagogiki. ■

Krzysztof T. Konecki

Lodz, Poland

konecki@uni.lodz.pl

Keywords: sociology of interaction, frame analysis, Erving Goffman, translation

Erving Goffman (2010), *Frame Analysis. Essay on organisation of experience, Nomos*, translation by Stanisław Burdziej, Cracow (review)

Abstract

The reviewed book, „Frame Analysis” by Erving Goffman, which has been translated into Polish, is the most important work of an outstanding Canadian sociologist. It is a thorough analysis of the human experience in connection with their participation in the interaction.

The work is extremely broad, so it shows the enormity of the work on the project, which has had a translator. It does not read easy in English, the more we should enjoy the translation. The review expresses also some doubts about the translation of certain terms into Polish.

Krzysztof T. Konecki, Professor of Sociology, chair of Organizational and Management Sociology Department, Lodz University. Member of the Board of Polish Sociological Association and the member of Executive Board of Sociology Committee of Polish Academy of Science.